

Webrecensie BMGN 125:4 (2010)

Duijvendak, M., Karel, E.H., Kooij, P. (eds.), *Groen onderwijs. Terugblik en uitzicht naar aanleiding van het 100-jarig bestaan van de Vereniging voor Hoger Landbouw Onderwijs (1906-2006)* (Historia Agriculturae 41; Groningen, Wageningen: Nederlands Agronomisch Historisch Instituut, 2008, 128 blz., ISBN 978 90 367 3563 6).

In de provincie Groningen begon ooit de eerste landbouwschool van Nederland (Haren 1842). Verdere Groningse ambities in het landbouwonderwijs werden min of meer gesmoord door de keuze voor Wageningen als rijkslandbouwschool in 1876. Om toch te voorzien in de vraag naar landbouwonderwijs werd in 1906 de Vereniging voor Hoger Landbouw Onderwijs opgericht. Deze aan de Rijksuniversiteit Groningen verbonden instelling vierde in 2006 haar honderdjarig bestaan. Het jubileumboek is uitgegeven als deel 41 in de reeks Historia Agriculturae, die verzorgd wordt door het eveneens aan de Groningse universiteit verbonden Nederlands Agrarisch Historisch Instituut.

Groen onderwijs is geen klassiek jubileumboek, maar een reflectie naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van de Vereniging voor Hoger Landbouw Onderwijs (VHLO) in Groningen. Slechts in een van de vijf artikelen wordt uitgebreid ingegaan op de honderdjarige geschiedenis van de vereniging. In deze bijdrage van Maarten Duijvendak passeren veel namen en jaartallen, waarbij voor het overzicht van de eerste vijftig jaar veel gebruik is gemaakt van het overzichtswerk van N.G. Addens uit 1960. Duijvendak is een van de auteurs van deze bundel die een leerstoel bekleedt of bekleedde die is ingesteld of wordt gefinancierd door de VHLO.

Lange tijd werd het succes van de Nederlandse landbouw toegeschreven aan de kwaliteit van het landbouwonderwijs, maar dat verband is verbroken. Het onderwijs professionaliseerde, maar met de landbouw ging het minder. Een nuttig overzicht van het landbouwonderwijs geeft Pim Kooij. Duidelijk wordt hoe het OVO-drieluik (onderwijs, voorlichting, onderzoek) een centrale positie innam in het landbouwbeleid en hoe het onderwijs werd verdeeld over lager, middelbaar en hoger onderwijs. Veel veranderingen waren het gevolg van de directe invloed van agrarische ondernemers, die via hun positie als bestuurders van standsorganisaties voortdurend aandrongen op aanpassingen aan de veranderende maatschappelijke omstandigheden. Door de vele

onderwijshervormingen gaat het de lezer nogal eens duizelen. Zorgde het VHLO voor formele vormen van leren, er was ook nog zoiets als informeel leren. Dirk Strijker wijst op het belang van het leren uit de contacten met andere boeren, maar ook met niet-agrariërs. Daartoe reconstrueert hij in grote lijnen de ontwikkeling van het sociale netwerk van de boeren sinds het midden van de negentiende eeuw. Lange tijd speelde het boerenverenigingswezen hierin een belangrijke rol. Inmiddels is de betekenis daarvan afgenomen, mede omdat een steeds groter deel van de inkomsten op de boerderij uit niet-agrarische bronnen komt. De maatschappelijke oriëntatie is daardoor veel breder geworden.

Tot welke uitwassen het landbouwonderwijs kon leiden, laat Erwin Karel zien. Hij bespreekt het streekverbeteringsprogramma uit de jaren 1956-1970, het onderwerp waarop hij enige jaren geleden promoveerde. Het kwam voort uit het moderniseringsdenken van na de Tweede Wereldoorlog. Wageningse landbouwsociologen richtten hun pijlen op de Nederlandse boer. Die zou een culturele achterstand hebben op de rest van de bevolking en dat moest veranderen. In enige tientallen regio's werden streekverbeteringsprogramma's opgezet, die naast landbouwtechnische verbeteringen sociale verandering beoogden. Behalve de rijkslandbouwvoorlichtingsdienst en landbouworganisaties werden daarvoor ook kerken en (andere) lokale leiders ingezet. Zo werd een compleet programma van social engineering opgezet, dat omstreeks 1970 eindigde. Willem Bruil, bijzonder hoogleraar Agrarisch Recht, gaat in op de praktische waarde van zijn leerstoel. Het grote aantal wetten en regels, die bovendien vaak snel en ingrijpend veranderen, wordt door landbouwers als een probleem gezien. De behoefte aan informatie over nieuwe regels is groot, maar ook over toekomstige regelgeving omdat boeren daarmee rekening moeten houden bij hun investeringen. En niet alleen boeren hebben die kennis nodig, ook hun adviseurs, landbouworganisaties, overheden, verwerkende bedrijven, en natuur- en milieuorganisaties en studenten hebben die vraag naar kennis. Het agrarisch en juridisch onderwijs voorziet daarin.

Hoe nu verder? Volgens Kooij heeft het groene onderwijs in feite de landbouw overleefd en bestaat de kans dat het groene onderwijs zal verdwijnen, mede omdat vmbo- en mbo- organisaties in een aantal gebieden ook relevant onderwijs aanbieden. Zolang het landbouwonderwijs nog onder het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit valt, is echter nog enige 'bescherming' te verwachten. Maar de kans op een 150- of 200-jarig bestaan van de VHLO lijkt niet groot.

Ronald Rommes, Wageningen UR

Webrecensie BMGN 125:4 (2010)

Dunk, H.W. von der, *Terugblik bij strijklucht. Jeugdherinneringen*

(Amsterdam: Bert Bakker, 2008, 316 blz., ISBN 978 90 351 3391 4).

De Utrechtse emeritus contemporaine en culturele geschiedenis Hermann von der Dunk publiceerde jarenlang over een breed spectrum van cultuurhistorische en historiografische onderwerpen. Daarnaast schreef hij over de politieke geschiedenis van de twintigste eeuw, waarbinnen zijn aandacht zich met name concentreerde op het nationaalsocialisme en de Jodenvervolging. Zeker voor een historicus die zich zo intensief heeft bezig gehouden met juist deze onderwerpen en die periode, is het een uitdaging om het persoonlijke leven en de individuele belevenissen te beschrijven tegen de achtergrond van de grote politieke en maatschappelijke verschuivingen van de afgelopen eeuw. Deze gebeurtenissen lieten ook het leven van Von der Dunk niet onberoerd.

Geboren in Bonn in 1928 beschrijft hij zijn tamelijk onbezorgde jeugd als lagere schooljongen uit de middenklasse tegen de achtergrond van het opkomend nationaalsocialisme. Zijn vader wist zich van ambachtsleerling door zelfstudie op te werken tot een begaafd tekenleraar, wat echter een relatief onzeker bestaan betekende. Zijn moeder kwam uit een gecultiveerd en tamelijk welvarend Joods milieu. Toen de intensivering van de Jodenvervolging ook het gezin Von der Dunk bedreigde, besloot vader Von der Dunk in 1937 zijn geluk in Nederland te beproeven. Daar werd hij docent aan de befaamde school van Kees Boeke in Bilthoven. Zijn vrouw vulde het karige loon aan door het drijven van een kosthuis voor scholieren. Nadat in mei 1940 de Duitsers Nederland bezetten, kwam de dreiging van de Jodenvervolging weer dichterbij. Maar, terwijl de familieleden in het Derde Rijk zwaar te lijden hadden onder de Shoah, bleef het gezin Von der Dunk vanwege de niet-Joodse vader voor daadwerkelijke vervolging gespaard. De jonge Hermann von der Dunk doorliep tijdens de bezetting zijn middelbare schooltijd op de onconventionele Kees Boekeschool, waar hij in aanraking kwam met talrijke kleurrijke docenten en medeleerlingen. De artistieke en muzikaal begaafde Boeke wakkerde zijn passie voor het toneel en de muziek, die hij van huis uit had meegekregen, verder aan. Dat de jonge Von der Dunk kort na de oorlog toch voor de universiteit en geschiedenis als studierichting koos in plaats van de opera- of theaterwereld, had voornamelijk praktische en financiële